

Підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці

Коваль І. Ф.¹, Амелічева Л. П.²

Опубліковано	Секція	УДК
27.01.2023	Право	349.2

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7656233>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Статтю присвячено розвитку інституту юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці як важливого нормативного регулятора суспільних відносин від протиправних посягань на належні безпечні і здорові умови праці працівника (або безпечне та здорове робоче середовище) в складних воєнно-політичних умовах сьогодення.

Висвітлено декілька нових підстав застосування юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці, що продиктовано воєнно-політичною ситуацією в країні. Ці підстави впливають із положень Кодексу цивільного захисту України. Серед них, такі як: невиконання або неналежне виконання роботодавцем обов'язку проводити евакуацію персоналу у разі збройного конфлікту, додержуватися порядку укриття персоналу в захисних спорудах цивільного захисту й ін.

Запропоновано доповнити ст. 153 Кодексу законів про працю України та ст. 13 Закону України «Про охорону праці» новими обов'язками роботодавця такими, як: організувати з персоналом навчання з цивільного захисту, проводити евакуацію персоналу у разі збройного конфлікту, додержуватися порядку укриття персоналу в захисних спорудах цивільного захисту та видачі персоналові засобів індивідуального захисту (протигазів) й ін. Зазначене дозволить підсилити відповідальність роботодавця в сфері охорони праці в умовах дії воєнного стану.

Ключові слова: належні безпечні і здорові умови праці, юридична відповідальність, правовий примус, законодавство про охорону праці, підстави юридичної відповідальності, роботодавець, працівник.

Grounds for legal liability for violation of labor protection legislation

Annotation. The article is devoted to the development of the institute of legal responsibility for violation of the legislation on labor protection as an important normative regulator of social relations from illegal encroaching on the proper safe and healthy working conditions of the employee (or safe and healthy working environment) in the complex present military-political conditions.

Several new reasons for the application of legal responsibility for violations of labor protection legislation, which is dictated by the military and political situation in the country,

¹ доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету, Донецький національний університет імені Василя Стуса, <https://orcid.org/0000-0001-9348-3061>

² доктор юридичних наук, доцент, професор, кафедри цивільного права і процесу, Донецький національний університет імені Василя Стуса, <https://orcid.org/0000-0003-0526-5393>

were highlighted. These grounds are derived from the provisions of the Civil Protection Code of Ukraine. Among them, such as: non-performance or improper performance by the employer of the duty to evacuate personnel in the event of armed conflict, to follow the procedure of covering personnel in protective structures of civil protection, the issue of means of individual protection to personnel.

It is concluded that the grounds of legal responsibility for violation of labor protection legislation are often the grounds for the employer's responsibility before the victims of work without his fault. This happens when an employee who performs his or her official duties receives a health problem due to careless handling of equipment, machine, mechanism. The employer is obliged to carry out an accident investigation at the plant, to make an act under the form N-1, which will be the basis for the appointment of insurance payments by the Pension Fund of Ukraine. Thus, the employer is responsible in the sphere of labor protection (which is a subject of the obligatory state social insurance against accidents and professional disease) indirectly through the bodies of the PFU, paying a single insurance contribution monthly. This feature of actual grounds of legal responsibility for violation of labor protection legislation, although it takes place, but in the legal science it remains controversial and uninvestigated.

It is proposed to supplement article 153 of the Labor Code of Ukraine and article 13 of the Law of Ukraine "On Labor Protection" with new obligations of the employer such as: to organize training in civil protection with the personnel, to evacuate personnel in case of armed conflict, to follow the procedure of personnel protection in the protective structures of civil protection and to provide personnel with means of individual protection. This will strengthen the employer's responsibility in the sphere of labor protection under the war conditions.

Keywords: proper safe and healthy working conditions, legal responsibility, legal enforcement, labor protection legislation, legal liability grounds, employer, employee.

Вступ

Динаміка розвитку інституту юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці безпосередньо пов'язана з поняттям «підстави юридичної відповідальності», яке обумовлює реалізацію цієї відповідальності, а також забезпечує досягнення її мети – зменшення чисельності зазначених порушень, що, в свою чергу, сприяє збереженню життя, здоров'я, працездатності працюючих, безпеці виробничого середовища в наш складний і небезпечний час.

З моменту повномасштабного вторгнення російського загарбника на територію нашої держави, на умови праці українців стали впливати нові, смертельно небезпечні ризики (масовані ракетні обстріли, підриви на мінах тощо), що призводять до значного погіршення рівня безпечних умов праці в усіх галузях економіки. Наразі найбільше цей вплив стосується об'єктів критичної інфраструктури (енергетики, теплогазопостачання, комунального господарства тощо), що є стратегічно важливими для функціонування економіки і безпеки держави, суспільства та населення, виведення з ладу або руйнування яких може мати вплив на національну безпеку і оборону, природне середовище, призвести до значних матеріальних та фінансових збитків, людських жертв.

Так, нерідко під час ворожих масованих ракетних обстрілів по всій території держави гинуть й дістають поранення працівники під час виконання своїх трудових обов'язків. За даними Державної служби з питань праці (далі – Держпраці) 25 травня 2022 року внаслідок ракетного обстрілу російськими загарбниками та влучення в будівлю на одному з транспортних підприємств м. Покровськ Донецької області двоє працівників отримали поранення. 15 липня 2022 року у Дніпрі внаслідок ракетного обстрілу збройними силами ворога загинув від смертельного поранення працівник ТОВ

ВКФ «Ігрек». На тому ж підприємстві 29 вересня 2022 року внаслідок ракетного обстрілу загинув охоронець, отримали поранення шиномонтажник та водій [1] й ін.

По кожному з таких нещасних випадків проводилося спеціальне розслідування, організоване відповідним територіальним органом Держпраці. За результатами роботи комісії по спецрозслідуванню склалися акти за формою Н-1, що дозволили сім'ям загиблих працівників та працівникам, потерпілим від поранень, контузії, каліцтва, гарантовано отримувати відшкодування шкоди у вигляді щомісячних та одноразових страхових виплат в сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

Вказані страхові виплати наразі гарантуються державою завдяки реалізації механізму юридичної відповідальності роботодавця-страхувальника, що впливає зі ст. 1166 «Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду» Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), ст. 273 «Відшкодування шкоди в разі ушкодження здоров'я працівників» КЗпП України, ст. 9 «Відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті» Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-ХІІ та ін. На жаль, правова природа цієї юридичної відповідальності, що є об'єктом загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, наразі чітко не визначена вченими-правознавцями. Проте, її підстави встановлені у Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.99 № 1105-ХІV, Законі України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-ХІІ та конкретизовані у Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337.

Проблематика юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці, підстави цієї відповідальності висвітлювалися у наукових доробках багатьох сучасних учених-правознавців різних галузей права, таких як: Амелічева Л.П., О.Г. Турченко [2], О.В. Баклан [3], У.П. Бек [4], Н.Д. Гетьманцева [5], Н.Г. Воропаєва [6], Л.І. Каленіченко [7], О.В. Лавриненко [8], М.О. Лиськов [9], О.П. Сорока [10], А.А. Француз [11] та ін. Зазначені наукові праці є важливим підґрунтям для подальших системних досліджень цієї проблематики з огляду на сучасні воєнно-політичні умови і відповідні їм виклики та загрози.

Метою статті є висвітлення проблематики розвитку інституту юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці як важливого нормативного регулятора суспільних відносин від протиправних посягань на належні безпечні і здорові умови праці працівника (або безпечне та здорове робоче середовище) в складних воєнно-політичних умовах сьогодення, а також розробка деяких теоретичних та практичних пропозицій за тематикою дослідження.

Результати

Українці попри складну воєнно-політичну ситуацію в країні, вірять у якнайшвидшу перемогу над ворогом і реально її наближають, планують своє повоєнне відновлення економіки, забезпечення гідної і безпечної праці. При чому про безпечність праці серед вказаних напрямів планування майбутніх перетворень економіки загалом варто зауважити окремо. Адже у вітчизняній правовій науці проблематика поліфункціональної й багатоаспектної категорії «охорона праці (належні безпечні і здорові умови праці)» та її системи понять знову стала нагальною тематикою для науково-правових досліджень. Зазначене обумовлено ухваленням у червні 2022 року на 110-й сесії Міжнародної конференції праці історичного рішення про те, що «безпечне та здорове робоче середовище» з 2024 року буде входити до основних принципів та прав у

світі праці. За для цього були внесені відповідні зміни до Декларації МОП основних принципів та прав у світі праці від 1998 р., а також до Декларації МОП про соціальну справедливість у цілях справедливої глобалізації від 2008 р. та Глобального пакту про робочі місця від 2009 р. [3, с. 51].

Одним із таких важливих понять, що належить до правового поля охорони праці (належних безпечних і здорових умов праці), є юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону праці, як «засіб правового характеру щодо блокування протиправної поведінки й стимулювання суспільно-корисної діяльності людей» [13, с. 67]. Не менш вагомими, на наш погляд, є необхідні підстави цієї відповідальності, як в умовах воєнного стану так, і в повоєнний період в Україні. Адже проведення сучасного дослідження вказаних підстав сприяє більш якісній законотворчості та ефективному застосуванню юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці в практичній дійсності, що, в свою чергу, поліпшує стан безпеки виробничого середовища.

Перш ніж проаналізувати підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці, слід зазначити, що в спеціальній літературі у значеннєвому аспекті «підстава» розглядається, як: 1) база, базис, фундамент будь-чого [14]; 2) те головне, на чому базується, основується що-небудь; наукова підстава; те, чим пояснюються, виправдовуються вчинки, поведінка кого-небудь [15, с. 505]; 3) причина, достатній привід, що виправдовує що-небудь [16, с. 463]; істотна частина, відношення або умова, що породжує яке-небудь явище [17, с. 397]. На нашу думку, таке значення слова «підстава» тісно пов'язане з умовами чи обставинами, що є важливими для понятійно-термінологічного апарату інституту відповідальності в будь-якій галузі права.

Сучасні погляди вчених-правознавців стосовно необхідних підстав юридичної відповідальності в теорії права групуються у вузький (класичний) та широкий підходи. Прихильники вузького (класичного) підходу вважають, що для виникнення та притягнення до юридичної відповідальності необхідна фактична підстава така, як скоєння правопорушення (склад правопорушення) [18, с. 403] або окрім, скоєння правопорушення, в деяких випадках є і об'єктивно протиправне діяння [7, с. 41].

Прибічники широкого підходу виокремлюють фактичну і юридичну підстави юридичної відповідальності [19, с. 40] або фактичну, юридичну та процесуальну підстави [20, с. 22–24]. Необхідно зауважити, що вчені-правознавці, які відстоюють точку зору фактичної та юридичної підстави у межах юридичної підстави розрізняють нормативну (норму права) та процесуальну (правозастосовний акт) складові.

В правовій науці необхідні підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці розглядаються здебільшого за вузьким («класичним») підходом [21, с. 114–118; 4, с. 310–311], коли базуючись на методології теорії права загальною й єдиною підставою цієї відповідальності вважається правопорушення. А оскільки сутність самого правопорушення складається із ряду елементів, то і юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері забезпечення безпеки праці настає за наявності складу правопорушення (суб'єкт, об'єкт правопорушення, об'єктивна та суб'єктивна сторони, останні містять ряд своїх елементів) [21, с. 114].

Для висвітлення подальшого розвитку інституту юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці доцільно використовувати саме широкий базовий підхід дослідження її підстав. Хоча цей підхід не є традиційним за методологією трудового права, права соціального забезпечення, які тісно пов'язані з поняттям «юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону праці», проте він дозволить всебічно вивчити підстави цієї відповідальності. За цим підходом

охарактеризуємо фактичні, нормативні й процесуальні підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці.

1. Фактичні підстави (факти учинення небезпечного діяння (правопорушення) юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці закріплені у ст. ст. 153-156, 158, 160, 163 КЗпП України, ст. ст. 13, 17, 18, 21 Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-ХІІ й інших. Конкретизовані вони у Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337. Ці фактичні підстави у більшості випадків стосуються роботодавця (або уповноважених роботодавцем посадових осіб, які наділені організаційно-розпорядчими та/або не менш важливими адміністративно-господарськими функціями).

Узагальнення вищезазначених законодавчих положень свідчить, що до цих підстав відносяться: незадовільне функціонування, недосконалість або відсутність системи управління охороною праці; недодержання вимог законодавства про охорону праці під час виконання робіт підвищеної небезпеки та/або експлуатації (застосування) устаткування підвищеної небезпеки, на які видано відповідний дозвіл; порушення технологічного процесу, вимог безпеки під час експлуатації обладнання, устаткування, машин, механізмів, транспорту загального користування (автомобільного, водного, залізничного, повітряного), мобільних засобів праці та технологічних транспортних засобів тощо; недоліки під час навчання безпечному виконанню робіт, у тому числі: відсутність або неякісне проведення інструктажу з охорони праці, допуск до роботи без навчання та перевірки знань з охорони праці, неякісне розроблення, недосконалість інструкцій з охорони праці або їх відсутність; відсутність у посадових інструкціях визначення функціональних обов'язків з питань охорони праці; залучення до роботи працівників не за спеціальністю (професією); відсутність або неякісне проведення медичного обстеження (професійного відбору); незабезпеченість засобами індивідуального захисту; невідповідність психофізіологічних чи антропометричних даних працівника використовуваній техніці чи виконуваній роботі й ін.

Варто зазначити, що деякі з цих фактичних підстав мають безпосередньо відношення і до самих потерпілих працівників, які з необережності нехтують безпекою як особистою, так і оточуючих їх людей та навколишнього середовища. Серед цих підстав такі, як: невикористання засобів індивідуального та колективного захисту за їх наявності; виконання робіт з відключеними або несправними засобами колективного захисту, системами сигналізації, вентиляції, освітлення; порушення трудової і виробничої дисципліни, у тому числі: невиконання посадових обов'язків й вимог інструкцій з охорони праці й ін.

Фактичні підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці нерідко є фактичними підставами безвинної відповідальності роботодавця перед потерпілим на виробництві. Це трапляється у тих випадках, коли такий працівник, виконуючи свої трудові обов'язки, отримує трудове каліцтво через свою необережність при поводженні з обладнанням, машиною, механізмом й ін. Роботодавець зобов'язаний провести розслідування нещасного випадку на виробництві, скласти акт за формою Н-1, який буде підставою для призначення страхових виплат Пенсійним фондом України. Таким чином, роботодавець несе відповідальність в сфері охорони праці (що є об'єктом загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків та професійного захворювання) опосередковано через органи ПФУ, щомісячно сплачуючи єдиний страховий внесок. Така особливість фактичних підстав юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці хоча і має місце, але в правовій науці вона залишається дискусійною і малодослідженою.

Ці фактичні підстави, які мають місце в реальній дійсності, є безвідносно суспільно шкідливими як будь-яке правопорушення, лише деякі з них можуть бути суспільно небезпечними, якщо, наприклад, вони відбуваються на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах, під час виконання робіт з підвищеною небезпекою й ін.

Варто також зазначити, що воєнно-політичні події та державна політика національної безпеки України наразі сприяли появі нових фактичних підстав юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці.

Так, у квітні 2022 року законодавець доповнив перелік наглядових органів за охороною праці у ст. 38 Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII ще одним центральним органом виконавчої влади ЯКИМ, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту відповідно до КЦЗ України. Це обумовило збільшення кількості підстав юридичної відповідальності насамперед роботодавця за порушення вимог в сфері охорони праці, що тепер вже впливають із законодавства з питань цивільного захисту (а саме: невиконання або неналежне виконання роботодавцем обов'язку організувати з персоналом навчання з цивільного захисту, проводити евакуацію персоналу у разі збройного конфлікту, додержуватися порядку укриття персоналу в захисних спорудах цивільного захисту, видачі персоналу засобів індивідуального захисту (протигазів) й ін.). На наш погляд, цими підставами треба доповнити Додаток 10 Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337.

Як вже вище зауважувалося, фактичні підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці є апріорі суспільно шкідливими і лише тільки частина з них є суспільно небезпечною (злочинами) [22, с. 28]. Цей висновок дозволяє перейти до характеристики нормативних підстав юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці.

2. Базуючись на тому, що нормативні підстави (норми права) юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці, пов'язані з якісною характеристикою їх суспільної шкідливості, необхідно дослідити насамперед нормативні підстави цієї відповідальності, які встановлені у КК України (або, інакше кажучи, нормативні підстави кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні злочини в сфері охорони праці, що мають вищу ступінь суспільної шкідливості).

У правовій науці зауважується, що безпека праці є складовою безпеки виробництва, а масив нормативно-правових актів про охорону праці є частиною трудового законодавства [9, с. 13–14], тому для винних осіб, які не дотримуються вимог з безпеки праці за своїми трудовими обов'язками, законодавець передбачив нормативні підстави кримінальної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці у ст. ст. 271–275 Розділу X «Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва». Норми зазначених статей передбачають умови та обставини, за яких можуть відбуватися кримінальні правопорушення (при виконанні робіт підвищеної небезпеки, на вибухонебезпечних підприємствах тощо). Також вказані норми закріплюють основні ознаки злочинів проти безпеки виробництва (безпеки праці) такі, як: невиконання або неналежне виконання особами суб'єктів господарювання (службовими особами, уповноваженими роботодавцями) правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах, правил ядерної або радіаційної безпеки, правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд. Важливим в цих нормах також є визначені законодавцем види покарань (штрафи, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною

діяльністю, виправні роботи тощо), строки та розміри цих покарань за відповідні злочини проти безпеки виробництва (безпеки праці)).

Як вже вище зауважувалося, охорона праці є складовим компонентом трудових правовідносин, тому норми, які містяться в ст. ст. 271, 272, 273 КК України, слід уважати спеціальними стосовно загальної норми, передбаченої в ст. 172 КК України «Грубе порушення законодавства про працю». Такий підхід простежувався і в КК УРСР від 1960 р., таким він зберігається і зараз, що впливає з положень постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12.06.2009 № 7 [23; 9, с. 13–14].

Значну роль для забезпечення права кожного на належні безпечні і здорові умови праці відіграють нормативні підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці, які визначені КУпАП у Главі 5 «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення» (нормативні підстави адміністративної відповідальності).

Відповідно до ч. 5 ст. 41 КУпАП за порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці, згідно із ч. 6 ст. 41 КУпАП, за порушення встановленого порядку повідомлення (надання інформації) центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, про нещасний випадок на виробництві передбачається накладення штрафних санкцій на винних посадових осіб.

В спеціальній літературі висловлюється думка, що адміністративні проступки у сфері охорони праці, залежно від об'єкта посягання, класифіковано на порушення вимог законодавства про охорону праці та порушення встановленого порядку управління у сфері охорони праці [11, с. 206]. Розуміння цієї класифікації дозволяє ефективно застосовувати на практиці норми КУпАП до звичайних працівників-порушників законодавства про охорону праці і посадових осіб, які наділені адміністративно-розпорядчими функціями.

Важливими є нормативні підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці, які визначені КЗпП України. А саме, нормативні підстави трудової відповідальності, які в свою чергу поділяються на нормативні підстави дисциплінарної відповідальності та матеріальної відповідальності. Не можна не помітити, що ці нормативні підстави систематизовано закріплені у цьому законодавчому акті і стосуються лише працівників. Роботодавець несе трудову відповідальність також, але лише у вигляді відшкодування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної працівникові. Нормативні підстави цієї відповідальності розпорочені по всьому КЗпП України, що знижує ефективність їх застосування на практиці.

Значимою є також нормативна підстава юридичної відповідальності роботодавця за виявлені Держпрацею порушення законодавства про охорону праці (яка зазначена у абз. 5 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII). Отже, у разі виявлення Держпраці порушень, які створюють загрозу життю працюючих, роботодавець-порушник повинен перетерпіти такі санкції, встановлені цим наглядовим органом в залежності від ситуації, як: заборона, зупинка, припинення, обмеження експлуатації підприємств, окремих виробництв, цехів, дільниць, робочих місць, будівель, споруд, приміщень, випуску та експлуатації машин, механізмів, устаткування, транспортних та інших засобів праці, виконання певних робіт, застосування нових небезпечних речовин, реалізації продукції, а також скасування або припинення дії виданих Держпраці дозволів і ліцензій до усунення виявлених порушень, які створюють загрозу життю працюючих. Правова природа цього різновиду юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці в достатній мірі ще не досліджена. Проте економічний вплив її застосування на господарську діяльність

роботодавця є значним, що й обумовило бажання авторів цього дослідження зауважити зазначену нормативну підставу.

3. Процедурні підстави (правозастосовні акти) юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці мають тісний зв'язок із нормативними. У спеціальній літературі визначено, що процедурною підставою є рішення уповноваженого суб'єкта (юридичний акт) про застосування до певного правопорушника конкретних заходів юридичної відповідальності, ухвалене з додержанням необхідної процедури [20, с. 24]. Необхідно проілюструвати вищевикладене через реальні кейси притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці.

За вироком Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 21.11.2022 за справою № 577/5722/21 був притягнутий до кримінальної відповідальності директор підприємства, на якому трапився смертельний нещасний випадок на виробництві. Директору суд призначив покарання у вигляді трьох років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-розпорядчих функцій щодо робіт з підвищеною небезпекою [24].

За даними Головного управління Держпраці у Львівській області у 2019 році винесено рішення цим наглядовим органом про анулювання відразу 2 дозволів підприємству (на виконання робіт по зведенню, монтажу будинків та споруд та на експлуатацію вантажопідіймальних кранів), на якому важко травмовано працівника у зв'язку із порушенням роботодавцем умов дії цих дозволів [25].

Також варто зазначити, що досить розповсюдженою та ефективною є практика керівників підприємств видавати накази про накладення доган на працівників за порушення нормативно-правових актів з охорони праці, а за систематичне їх порушення – накази про дисциплінарне звільнення за п. 3 ст. 40 КЗпП України.

До того ж необхідно зауважити, що нині на процедурні підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці впливає дія воєнного стану в країні, адже призупинено накладання штрафів, анулювання дозволів органами Держпраці. Зазначене знижує рівень відповідальності суб'єктів господарювання-роботодавців насамперед тих, що проводять роботи підвищеної небезпеки й ін. Однак влада вважає, і на нашу думку це є вірною позицією, що таким чином вона допомагає бізнесу вижити в умовах війни.

Висновки. Складні воєнно-політичні, міжнародно-правові виклики сьогодення впливають на появу нових завдань у вітчизняній юриспруденції, зокрема, щодо дослідження підстав юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці як важливого засобу охорони та захисту суспільних відносин від протиправних посягань на належні безпечні і здорові умови праці працівника (або безпечне та здорове робоче середовище).

Виявлено декілька нових підстав застосування юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці, що продиктовано воєнно-політичною ситуацією в країні. Ці підстави впливають із положень Кодексу цивільного захисту України (а саме: невиконання або неналежне виконання роботодавцем обов'язку проводити евакуацію персоналу у разі збройного конфлікту, додержуватися порядку укриття персоналу в захисних спорудах цивільного захисту, видачі персоналу засобів індивідуального захисту (протигазів) й ін.). На наш погляд, цими підставами треба доповнити Додаток 10 Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337.

Зроблено висновок, що підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці нерідко є підставами безвинної відповідальності роботодавця перед потерпілим на виробництві. Це трапляється у тих випадках, коли такий працівник, виконуючи свої трудові обов'язки, отримує трудове каліцтво через свою необережність при поводженні з обладнанням, машиною, механізмом й ін. Роботодавець зобов'язаний провести розслідування нещасного випадку на виробництві, скласти акт за формою Н-1, який буде підставою для призначення страхових виплат Пенсійним фондом України. Таким чином роботодавець несе відповідальність в сфері охорони праці (що є об'єктом загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків та професійного захворювання) опосередковано через органи ПФУ, щомісячно сплачуючи єдиний страховий внесок. Така особливість підстав юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці хоча і має місце, але в правовій науці вона залишається дискусійною.

Запропоновано доповнити ст. 153 Кодексу законів про працю України та ст. 13 Закону України «Про охорону праці» новими обов'язками роботодавця такими, як: організувати з персоналом навчання з цивільного захисту, проводити евакуацію персоналу у разі збройного конфлікту, додержуватися порядку укриття персоналу в захисних спорудах цивільного захисту та видачі персоналу засобів індивідуального захисту (протигазів). Зазначене дозволить підсилити трудовправову відповідальність роботодавця в сфері охорони праці в умовах дії воєнного стану.

У разі, якщо невиконання чи неналежне виконання вказаних обов'язків роботодавцем через винних посадових (службових) осіб може призвести до групових та/або смертельних нещасних випадків на виробництві, до цих осіб можуть застосовуватися засоби покарання, передбачені ст. 172 КК, ч. 5 ст. 41 КУпАП в залежності від ступеня суспільної небезпеки та суспільної шкідливості вчинених ними правопорушень відповідно.

Необхідно у подальшому й надалі розвивати інститут юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці, досліджувати її підстави, насамперед, що встановлюються законотворцем під час дії воєнного стану. Зазначене дозволить підвищити ефективність механізмів застосування різних видів цієї відповідальності насамперед на територіях, де точаться бойові дії, що дозволить зберегти більший кількість працюючих життя, здоров'я та працездатність.

Список використанх джерел

1. Оперативна інформація. Нещасні випадки. Аварії. Сайт Держпраці. 2022. URL: <http://surl.li/ewxkk>
2. Турченко О.Г., Амелічева Л.П. Забезпечення та захист права на належні безпечні і здорові умови праці у світлі міжнародних та європейських трудових стандартів. Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права. 2022. Вип. 35. С. 50–58.
3. Баклан О.В. Контрольно-наглядова діяльність та адміністративний примус в сфері охорони праці (на матеріалах підрозділів державного нагляду за охороною праці Головного штабу МВС України) України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: за спец. 12.00.07. Київ, 2002. 16 с.
4. Бек У.П. Поняття юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці Вісн. Нац. ун- «Львів. політ-ка». Юрид. наук. 2015. № 813. С. 306–312.
5. Гетьманцева Н.Д. Право працівника на охорону праці та його гарантії. Науковий вісник Чернівецького університету. 1999. Вип. 70. С. 55–58.
6. Воропаєва Н.Г. Державний та громадський нагляд і контроль за додержанням законодавства про охорону праці. Форум права. 2013. № 3. С. 99–105.

7. Каленіченко Л.І. Підходи щодо розуміння необхідних підстав юридичної відповідальності. Вісник Хар. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Сер. «ПРАВО». Вип. 22. 2016. С. 39–42.
8. Лавріненко О.В. Правовий механізм нагляду і контролю за додержанням законодавства України про охорону праці. Донецьк, Вид-во «ВЕБЕР». 2007. 117 с.
9. Лиськов М.О. Кримінально-правова характеристика складів злочинів проти трудових прав людини: автореф. дис. к. ю. н.: 12.00.08. Львів. держ. ун-т внутр. справ МВС України. Львів, 2012. 21 с.
10. Сорока О.П. Моральна шкода внаслідок нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві: деякі актуальні питання. Прикарп. юрид. вісн. 2019. Вип. 1. Том 2. С. 28–32.
11. Француз А.А. Адміністративно-правове регулювання охорони праці: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Відкр. міжн. ун-т розвитку людини «Україна», МОНУ. 206 с.
12. Орзих М.Ф. Право и личность: Вопросы теории правового воздействия на личность социалистического общества. К. Одесса: Вища школа, 1978. 143 с.
13. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. «Прогресс», 1986. Пер. с нем. О.Н. Трубачева. URL: <https://vasmer.slovaronline.com/8977-OSNOVA>
14. Конституционное право. Энциклопедический словарь. С.А. Авакьян. 2001. URL: <http://surl.li/eyrow>
15. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). За ред. І.К. Білодіда. в 11 томах. К. Том 6, 1975. Стор. 505.
16. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь рус. яз.: 80 000 слов и фразеологических выражений. 2006. 944 с.
17. Ушаков Д.Н. Толковый словарь рус. яз. 2000. URL: http://slovonline.ru/slovar_ushakov/
18. Теорія держави і права : навчальний посібник для студентів, які навчаються за напрямом підготовки 6.030202 – «Міжнародне право» / [А.М. Шульга, Л.В. Новікова, В.І. Сідоров та ін.]; за ред. А.М. Шульги. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. 464 с.
19. Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах : монографія / [кол. авторів]: за заг. ред. Н.М. Оніщенко. К.: Видавництво «Юридична думка», 2009. 216 с.
20. Проблеми правової відповідальності: моногр. / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, Л.М. Баранова та ін.; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Х. : Право, 2014. 348 с.
21. Амелічева Л.П. Забезпечення безпеки праці як умови трудового договору : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2008. 209 с.
22. Штанько А. О. Теоретико-правові аспекти суспільної небезпеки і соціальної шкідливості. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2009. Вип. 44. С. 21–29.
23. Пленум Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12 червня 2009 р. № 7. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-09#Text>
24. Вирок Конотопського міськрайонного суду Сумської області суду від 21.11.2022 за справою № 577/5722/21. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107462512>
25. Головне управління Держпраці у Львівській області анулювало 2 дозволи підприємству, на якому важко травмовано працівника. 07.11.2019. Сайт Держпраці. URL: <http://surl.li/eyrph>